

Kunskapens kön - ett generationsperspektiv

Likt och/eller olikt? Genom att urskilja generationsspecifika element kan vi vinna förståelse för såväl feministiska forskningsstrategier som för levda erfarenheter utanför och inom akademien.

KARIN WIDERBERG

Denna artikel ska handla om feministiska kunskapspositioner – det vill säga vad vi söker kunskap om och hur (innehåll och form) – i ett generationsperspektiv. Jag kommer att fokusera på skillnader mellan olika generationer för att därigenom lägga en grund för en diskussion om beröringspunkter och möjliga strategier för feministisk forskning framöver. Framställningen är avsedd att vara sökande snarare än beläggande och gör inte anspråk på att vara heltäckande. Syftet är att lyfta fram perspektiv och element som jag tror kan utgöra ett fruktbart underlag i diskussionen om kunskapens kön.

Min inledande utgångspunkt är följande.

Vid en viss given historisk tidpunkt, till exempel Sverige 2001, levs kön olikt i olika generationer i en struktur och i en symbolisk kontext som vi delar men som vi läser/tolkar och hanterar generationsspecifikt. Vi lever och förstår sålunda kön olikt som en följd av att vi tillhör olika generationer som vuxit upp och formats i olika sociala kontexter. Denna generationsbestämda könsutformning bär vi med oss genom livet och den präglar vår förståelse av omvärlden, som sålunda blir generationsspecifik. Grovt sett. Jag menar naturligtvis inte att könsutformningen är något statiskt eller något avslutat som inte ändras i mötet med andra generationer, nya livs-

faser och livssituationer, samhällsförändringar med mera. Men jag menar och tror att det – trots detta – kan vara fruktbart att söka efter element som kännetecknar olika generationer för att förstå hur kön görs och förstås.

”Postulatet” ovan är möjligt att ge ett innehåll och att vidareutveckla om man till exempel tar i bruk Sandra Hardings begrepp strukturellt, symboliskt och individuellt kön (Harding 1986). Dessa begrepp kan användas som redskap då vi ska utforska hur kön konstitueras i olika generationer. Kön både görs och kan förstås på dessa nivåer. Med *strukturellt kön* avses det sätt på vilket vi organiserar och strukturerar våra sociala aktiviteter mot bakgrund av dualistiska könsmetaforer (till exempel den könsuppdelade arbetsmarknaden). *Symboliskt kön* är det sätt på vilket dualistiska könsmetaforer används på bilder av motsatser (till exempel kopplingen av manlighet till intellekt, dominans och aktivitet och kopplingen av kvinnlighet till emotionalitet, underordning och passivitet). *Individuellt kön*, till sist, är de processer som formar individuell identitet med utgångspunkt i könsymboler och könsarbetsdelning.

Med hjälp av dess begrepp kan vi försöka kartlägga och fånga vad som kännetecknar förändringen av könsidentitet i olika generationer. Hur såg det strukturella och det symboliska könet ut för dem som utformade sin könsidentitet (det individuella könet) under till exempel 1950- och 60-talen? Och hur såg det ut för generationen före och efter?

Här är det naturligtvis en mängd olika kännetecken som kan tas upp och det man väljer att fokusera på är avhängigt det tema man önskar belysa. Det jag väljer ut här är sålunda färgat av syftet att försöka belysa feministiska kunskapspositioner i ett generationsperspektiv. Vilka mönster och dilemman kan tänkas ha positionerat kvinnors kroppar

och intellekt? Och vilka implikationer kan detta ha haft för kunskapsproduktionen? Med dessa vägledande frågor har jag närmast mig fyra generationer feminister. Jag startar med min egen och mig själv, eftersom det var så mina tankar om dessa frågor började utvecklas.

Kunskapens kön "revisited"

I min bok *Kunskapens kön* (Widerberg 1995) använder jag mina egna erfarenheter – nedskrivna som minneshistorier – som underlag för en diskussion om kvinnlig subjektivitet och objektivitet. Boken gav upphov till en stor debatt både innanför och utanför akademien och bland såväl feminister som icke-feminister. Här ska jag inte presentera debatten i sig – som för övrigt redan är presenterad och diskuterad i ett par utmärkta artiklar (Hopland Engebretsen 1999, Ekerwald 1996) – utan de tankar om kunskapspositioner i ett generationsperspektiv som utgör ett implicit fundament i boken och som debatten fått mig att vidareutveckla.

Men först alltså ett par ord om boken. Boken var ett försök att utforska olika typer av erfarenheter som skulle kunna förklara både innehåll och form när det gäller feministisk kunskapsproduktion. De erfarenhetsområden jag hade valt som nedslagsfält var sexualitet och kunskap. De handlar båda om en önskan om ”närhet” – ”being in touch” som Evelyn Fox Keller har uttryckt det (Keller 1985) – om lust, välbehag, ärlighet, personlig utlevelse och utveckling och närvaro. I verkligheten kommer dock såväl sexualakten som kunskapsakten ofta att handla om det motsatta; vi känner obehag och oärlighet, vi upplever att vi ”krymper”, vi känner oss förtryckta och ”icke-närvarande”.

När jag analyserade mina egna historier såg jag hur kön tycktes knyta ihop men också

sätta kunskap och sexualitet i rörelse. Kunskap, sexualitet och kön framstod som formade i en och samma process. I förhandlingar om vad slags kvinnor vi vill positionera oss själva som utgör kunskap och sexualitet viktiga brickor. Dessa förhandlingar sker i relationer och i olika typer av rum.

I mina minneshistorier från barndom och ungdom urskiljer jag två rum i både faktisk och metaforisk bemärkelse med väldigt olika typer av relationer. "Förståelserummet" var ett homosocialt rum där jag tillsammans med mina väninnor läste och samtalade om existentiella frågor, med syfte att få grepp om och förstå oss själva och omvärlden bättre. Det var ett projekt vi hade gemensamt, som vi delade och bidrog till kollektivt. Och där det fanns plats för kroppen. Vi satt bekvämt och vi åt och drack något gott. Att göra det "mysigt" befrämjade en vällust som förstärkte grunden för intimitet och intellektuella samtal.

I bjärt kontrast till detta kvinnorum stod det heterosociala "kunskapsrum" som klassrummet utgjorde. Här disciplinerades såväl kropp som förståelse till en individuell tävlan om kunskap. Och det var i detta rum som sexualiteten – först och främst i form av utvecklingen av den kvinnliga kroppen – exploderade och i (köns-)identitetsutformningen påverkade förhållningssättet till kunskap. Det drabbade mig och det drabbade alla mina väninnor. Vi tillgrip olika strategier för att hantera dilemmat att kombinera sexualitet och kunskap. Ett dilemma som är en köns- och generationsspecifik variant av den uppspaltning av kropp och intellekt som genomsyrar den västerländska kulturen. När våra kroppar började anta kvinnliga former, reagerade några med att försöka dölja det. De började klä sig i stora tröjor eller gå kuttryggiga. Andra gjorde det motsatta, de

klädde sig för att få visa fram så mycket som möjligt och putade med rumpa och bröst. Några gömde både kropp och intellekt – de tystnade – medan andra gömde det ena eller det andra, kropp eller intellekt. Få av oss hävdade rätten till både intellekt (röst) och kropp (sexualitet).

Att satsa på kunskap innebar att satsa på manlig doxa. Böckerna var skrivna av män, utifrån deras perspektiv och på deras teman. Att vara intellektuell innebar att diskutera på mäns premisser med en implicit syn på kvinnor som i alla avseenden underlägsna – kvinnor hade varken gjort eller skrivit något av betydelse. Förakt för kvinnor tycktes vara inträdesbiljetten till den manliga intellektuella klubben. Kvinnor som önskade delta var sålunda tvungna att balansera sitt kunskapsökande mot ett hotande självförakt.

Detta var på 1960-talet, i Sverige, i en medelklassmiljö där universitetsutbildning framstod som en riktig och viktig väg för döttrar till föräldrar som kanske själva inte haft denna möjlighet. Mot bakgrund av mina minneshistorier vill jag hävda att den generation kvinnor som började på universitetet i slutet på 60-talet, var starkt präglade av sina erfarenheter av att försöka lösa dilemmat kropp/intellekt. På universitetet väntade så samma typ av dilemma och manliga doxa.

Vad skulle man då, mot bakgrund av ovanstående, kunna lyfta fram om min generations feminister, som kunskapsproducenter?

Nästan jämställda och jämlika

Min generation, född på 1940-talet, både lever och upplever våra liv dualistiskt. Även om detta kanske inte gäller bara för min generation så tror jag att känslor av dåligt samvete inför detta, är ett av generationens kännetecken. Önskan och strävan att som fem-

inister leva bortom denna splittring, som fullvärdiga subjekt, är nog typiskt för min generation. Vi har velat ha "allt genast" (ett politiskt slagord från 70-talet) och vi har gjort allt och trott att allt låter sig göras. Som akademiska kvinnor tillhörde vi den "nästan jämställda och jämlika" generationen. Vi var kvantitativt nästan jämställda med männen, åtminstone på grundutbildningen, och vår politiska ambition var att vara "nästan vanliga/jämlika", det vill säga kvalitativt lika de flesta kvinnor. Som intellektuella kvinnor tillhörde vi en generation som ideologiskt, politiskt och ekonomiskt sålunda förväntades vara både jämställda, jämlika och vanliga (ej elit). Vi inte bara ville det, vi var också tvingade till det. Vi ville ha både utbildning, jobb och barn, men "hembiträde" eller "barnflicka" kunde naturligtvis inte komma på fråga – av såväl ideologiska som ekonomiska skäl. Jämställdhet och jämlikhet innebar att göra allt – själv. Som intellektuella kvinnor var vi inget undantag längre. Och som feminister eftersträvade vi också att både vara och framstå som vanliga kvinnor. Att bryta ner barriärerna mellan de andra kvinnorna – de vanliga – och oss – de intellektuella, i syftet att etablera "vi kvinnor" som social kategori, innebar en massa "görande". Allt rutinarbete och alla praktiska uppgifter både hemma (husmorsarbetet) och på jobbet (sekreterarbetet) borde vi nu i jämlikhetens namn göra själva, som tillägg till de stora och fordrande intellektuella arbetsuppgifter som vi som feminister förväntades påta oss. Våra kroppar – min generation kvinnors kroppar – fick stryk.

Att vilja ha och göra allt och tro att det kan och bör göras – av oss själva – gör att kroppen kommer i fokus. Kroppen blir ett huvudtema för oss – personligt, politiskt och i forskningen – när andra inte längre tar ansvar för den.

Våra och våra närmastes kroppar har blivit vårt ansvar. Detta är en aspekt av königen av dilemmat kropp/intellekt som kan förväntas ha påverkat kunskapsposition och intellektuell verksamhet i min generation.

En annan aspekt av dilemmat kropp/intellekt som jag tror är typisk för min generation och som jag kort berört i samband med presentationen av min ovan nämnda bok, är sexualitet/intellekt. Jag tillhörde en generation som hade uppfostrats och socialiserats mer eller mindre traditionellt när det gäller sex. Det var inte förrän vi var vuxna som vi konfronterades med den så kallade "sexuella revolutionen" eller "sexuella frigörelsen". Då detta inte var en ideologi vi var uppväxta med, var den ofta svår att till fullo införliva. Problemet var dock inte reproduktionsfrågan, som det varit för tidigare generationer. P-piller, fri abort med mera hade ju frigiort sexualiteten från reproduktionen. Det handlade snarare om en eftersläpning eller ett brott mellan våra liv och den rådande ideologin. Vi visste vad vi borde känna och göra som sexuellt frigjorda kvinnor men i praxis fungerade det inte. Det var en konflikt som upplevdes och utkämpades kroppsligen. Splittringar, dilemman och ambivalens kom i fokus.

Ett tredje strukturellt drag som kännetecknar min generation kvinnor är att vi saknade en kvinnlighet vi aldrig tillerkändes. Jag ser spår av detta i min bok. De flesta i min generation hade mödrar som vi inte förväntades identifiera oss med enligt vår nya ideologi. På sin höjd borde vi känna solidaritet. Våra mödrar var beroende och ofria – enligt rådande ideologi – i alla avseenden och inga förebilder att se upp till. Att stiga på stegen – i köns-, klass- och kroppstermer – från kropp till intellekt, innebar att separera och distansera sig från vår mödrageneration. Och från en grundläggande modell för vuxen kvinnlighet.

I motsats till traditionell psykoanalytisk teori där relationen till fadern (och den symboliska ordningen) alltid är i fokus när intellektuell orientering tematiseras, tror jag att relationen till modern (kvinnlighet) är minst lika avgörande för hur vi kvinnor förkroppsligar intellektualitet. Som intellektuella kvinnor tillåts eller till och med förväntas vi att vara precis som män. Men det är inte bara för att vi är män i kjol som vi inte passar in eller känner oss alienerade. Det är också för att vår potentiella kvinnlighet varken accepteras, förväntas eller utforskas. Att trycka ner de sidor hos oss själva som påminner oss om våra mödrars kvinnlighet, har skapat ett tomrum och en saknad som vi försöker avhjälpa genom att utveckla nya sätt att vara kvinnlig på. Att bidra till att etablera en ny modell för kvinnlig identitet har sålunda varit en viktig och naturlig del av det feministiska kunskapsprojektet för min generation.

All denna dualism, alla dessa splittringar och brott har präglat min generation kvinnors intellektualitet. Hur vi forskar och på vilka teman tror jag sålunda kan förstås mot denna bakgrund. Jag skulle vilja hävda att det feministiska projektet som sådant kan förstås som en önskan om närhet ("to be in touch"), såväl när det gäller närhet till forskningsteman som angreppssätt och metoder. Och att denna önskan kan i sin tur härledas från våra upplevelser av dilemman rörande närhet; problem med att få ihop kropp och intellekt, sexualitet och kunskap. Samtidigt är det kanske just denna typ av erfarenheter som varit den tändande gnistan för utvecklingen av en stor del av feministisk teori.

Jag har här försökt belysa hur min generation – genom vår typ av erfarenheter – har positionerats till att bli "outsiders within" för att låna ett uttryck från Sandra Harding (Harding 1991). Vad gäller då för framtida

generationer av feminister, för kvinnor som kommer att leva och uppleva kön på ett annat sätt? Och vad gällde för de äldre generationerna? Kan deras könserfarenheter förklara deras kunskapspositioner? Låt mig starta med den sistnämnda gruppen först, innan jag kommer in på de framtida utsikterna för feminism i akademien.

Pionjärerna

Västvärldens kvinnoforskningspionjärer började på universiteten strax efter andra världskriget. De var få och som sådana både synliga och dyrkade eller diskriminerade. Detta vittnar deras biografier om som utgör en märklig blandning av solskens- och spökhistorier. De fick "vara med" – ibland som galjonsfigurer – och så länge de inte gjorde kön till ett tema kunde de få både forskningsmedel och tjänster. Kanske är det därför som flera av dem ofta poängterar att de inte är feminister i den bemärkelse som de menar att min generation är.

Om de upplevde ett dilemma eller problem som kvinnor i akademien, så handlade det primärt om det reproduktiva arbetets plats i den dualistiska förståelsen och organiseringen av intellektuell verksamhet. Dorothy Smith, till exempel, har explicit hävdad att det var den bristande överensstämmelsen – brottet – mellan hennes arbete som mor och hennes arbete som sociolog som var utgångspunkten för hennes kritik av de sociologiska traditionerna och deras recept för hur det "sociala skulle skrivas" (Smith 1987, 1990).

Forskare som Dorothy Smith, Hilary Rose, Rita Liljeström och Harriet Holter, bara för att nämna några internationella och skandinaviska kvinnoforskningspionjärer, betonar alla det politiska underifrånperspektivet, i vilket kvinnor är en viktig men inte den enda relevanta gruppen. Makt är för dem

en central dimension och relationer som förtrycker eller frigör kvinnor eller andra grupper, är vad de önskar synliggöra. Deras politiska utgångspunkt är sålunda uttalad och det feministiska perspektivet är integrerat. Som en följd av det feministiska perspektivet har dock även deras politiska positioner radikaliserats.

De unika

Generationen före pionjärerna – de få – var de unikas generation. Det fanns bara en Simone de Beauvoir. Denna generation kvinnor var situerade och positionerade på ytterligare ett annat sätt. Monica Rudberg har läst Toril Mois biografi över Simone de Beauvoir (Mois 1995) och min bok *Kunskapens kön* som två historier om tillblivelsen av en intellektuell kvinna och använt dessa texter för att reflektera över generationsfrågor (Rudberg 1996). Hon urskiljer tre olika utvecklingsdrag mellan våra generationer: "normaliseringen" av den intellektuella kvinnan som fenomen, en förändring av betydelsen och innebörden av den heterosexuella relationen för kvinnors relation till kunskap och slutligen, en förändring av den roll andra kvinnor spelar i denna process.

Simone de Beauvoir var ett "mirakulöst undantag", i en tid och i en kultur då det var *comme il faut* att bli betraktad som unik. I min generation var vi intellektuella kvinnor – som jag tidigare berört – mer "vanliga" och vi hade också en uttalad ambition att både handla – till exempel gifta oss och ha barn – och tolka våra handlingar och erfarenheter som "vanliga". Ett exempel på det sistnämnda, det vill säga hur vi omtolkade våra erfarenheter och "vanliggjorde" dem, gällde sexuella övergrepp. Det var något som så gott som alla av oss hade upplevt. Det var inte något ovanligt – och vi var inte ovanliga

eller undantag – utan det var tvärtom något vanligt. Detta omtolkningsarbete var också det rådande perspektivet inom feministisk politik och teori. Det personliga var politiskt.

Medan Simone de Beauvoir var tvungen att utveckla sitt feministiska tänkande helt på egen hand – hon hade bara de redskap som manliga intellektuella utarbetat (särskilt Sartre) att tillgå – hade vi i min generation varandra. Tillsammans utgjorde vi en aktiv och blomstrande feministisk miljö. Rudberg pekar på att männens roll, inte bara som intellektuella inspiratörer men också som mentorer och så kallade "gate-keepers", verkar vara olika i dessa båda generationer. Rudberg talar om en erotisk-teoretisk underordning i Beauvoirs relation till Sartre. Beauvoir inte bara accepterade honom som den första/den som gick före utan dyrkade också honom och deras dominans/underordningsrelation som sådan, något som hon inte finner några motsvarigheter till i min historia. Där är männen tvärtom märkbart frånvarande, vilket Rudberg berättigt ifrågasätter realiteten av. Kvinnor och relationen till kvinnor har tagit männens plats och "det feministiska rummet" vårdar navelsträngen till barn- och ungdomserfarenheter av det kvinnliga "förståelserummet" (begrepp från *Kunskapens kön*). Systemskap var sålunda för min generation intellektuella kvinnor ett sätt att avvärja och hantera det självförakt som vi i ett patriarkalt samhälle positionerats att anamma. För Beauvoir och hennes generation intellektuella kvinnor framstod däremot en distansering från kvinnliga göromål genom "transcendens" (Beauvoirs begrepp, betyder ungefär överskridande) till en högre (icke-kroppslig och manlig) sfär som en lösning.

Med kvinnors entré på den manliga akademiska arenan under 1900-talet följde sålunda kroppen. Kropp och intellekt temati-

serades på nytt men denna gång i könstermer. Men eftersom vi levit och förstått våra kvinnliga kroppar olikt i olika generationer, så har också våra strategier rörande kropp-intellekt varierat. Vi har velat överge eller överskrida kroppen, betonat reproduktiva eller sexuella dilemman, velat ha allt och försökt göra allt... Vad gäller då för kommande generationer kvinnliga intellektuella och feminister?

Individualisterna

Den nya generationen studenter och unga forskare, födda på 1970-talet, skiljer sig fundamentalt från min generation. Det handlar om strukturella skillnader som jag tror kommer att inverka på hur de kommer att förstå och köna forskning och vardagsliv.

De utgör den första generation som alla (så gott som) har haft lönearbetande mödrar och/eller mödrar som varit ensamförsörjare, och som fått uppleva skilsmässa i större skala, som något vanligt och inte avvikande. De är också den första generationen som har vuxit upp med jämställdhetsideologin, både i hemmet och i skolan. Jämställdhet har härigenom blivit ett tema för diskussion och förhandlingar, även om den inte alltid har förverkligats. Och jämställdhet har inkluderat sexualiteten, även för de unga.

Som helhet tycks det som om utvecklingen gått hand i hand med de unga kvinnornas intressen. Några vill till och med påstå att de favoriseras – på pojkarnas och de unga männens bekostnad. Flickorna är, hur som helst, de som går ut ur skolan med de högsta betygen. Det hävdas att dessa kvinnor i Skandinavien ser på sig själva primärt i termer av individer och inte i termer av kön. Det är de som nu fyller upp universiteten tack vare bättre betyg och ”riktigare” kulturellt kapital (den typ av kunskaper, kompetens och egenskaper som efterlyses i det moderna samhället) – än vad männen i samma

generation har. För de unga kvinnorna ligger framtiden öppen, det är bara att ta för sig. Det är nu upp till dem själva vad de vill göra med sina liv. De har rätt till allt.

Oavsett hur utbredd eller välgrundad ovanstående bild är så är det ofruktbart, menar jag, att endast använda den för att försöka visa hur ”fel de unga kvinnorna har”, det vill säga, att bemöta deras position och föreställningar med ”vänta ni bara tills ni kommer ut i jobb och får barn...”, och överhoppa dem med uppgifter om diskriminering och förtryck. För det första så är det naturligtvis positivt att unga kvinnor av idag utgår ifrån, förväntar sig och förmodligen kräver jämställdhet i framtida relationer både i jobbet och i hemmet. Antagligen får de därför också mer och tar större plats än tidigare generationer. För det andra inbjuder deras föreställning om jämställdhet till ett utforskande av hur de upplever och förstår kön.

När det gäller de unga männen framställs de ofta som förlorarna, både i relation till jämna kvinnor och i relation till tidigare generationer män. De får sämre skolbetyg och de manliga privilegierna tycks ha lösts upp. De varken får, har rätt att kräva eller kan förvänta sig service från mödrar, systrar eller flickvänner. De är inte längre ”den ende” för de unga kvinnorna. Vänner och vänskap tycks ha tagit denna roll. Till detta kommer att de unga kvinnorna är ekonomiskt och reproduktivt oberoende. De unga männen måste satsa på jämställdhet om de ska ha en chans att etablera familj och undvika skilsmässa. Detta är något som de unga manliga ingenjörer jag intervjuat inom ett forskningsprojekt om trötthet och trötthetshantering starkt betonade. Dessa män begränsade sin tillgänglighet för arbetsköparen, sa de, för att undvika familjekonflikter och skilsmässa. De unga männen av idag måste

sålunda föra en kamp för en ny mansroll både i hemmet och på jobbet.

I denna tid av "frihet och självförverkligande" är det naturligtvis inte bara männen som är förlorarna. Att inte leva upp till standarden och att inte klara av valfrihetens himmel och helvete ger de unga kvinnorna ätstörningar, får dem att omdefiniera våldtäkt till "dåligt sex", med mera. Och de unga män som tycker att kraven på en ny mansroll känns för tunga eller är osäkra på belöningen, faller kanske tillbaks på traditionella manliga ideal – vilket dagens manliga kroppss- och våldskultur tycks peka på.

Dessa förändringar i hur kön görs och upplevs har skett samtidigt med andra ideologiska och strukturella förändringar som tycks nedtona eller upplösa betydelsen av kön på ett ideologiskt plan samtidigt med att dess betydelse i praxis – det vill säga vad vi faktiskt gör – upprätthålls eller förstärks.

Den nya individualistiska frihetsideologin går hand i hand med det så kallade nya arbetslivet, för att den är lönsam och exploateringsbar, också könsmissigt. I det nya arbetslivet frikopplas arbetsuppgiften – principiellt – från tid och rum. Det är inte när och var man arbetar som blir viktigt, bara att jobbet blir gjort. Och det mest effektiva sättet att få något gjort är att lägga förhållandena tillrätta för frihet och flexibilitet. Kvinnor är, på grund av reproduktion, fortfarande mindre flexibla, fria och tillgängliga än män. Traditionella män som lever för jobbet är favoriter men jämställdhetsivrare kan hanteras och passas in i leden genom flexibilitet. De ges helt enkelt frihet att jobba mycket, bara på andra tider och ställen. Upplösningen av reglerade arbetstider och kontrakt under täckmantel av frihet och flexibilitet, innebär ökad exploatering, både när det gäller tid och pengar. Frågan är då om den nya jämställd-

hetsorienterade man som idag kan skyntas (bland andra "mina" manliga ingenjörer), kan utgöra en motkraft – och en allianspartner för kvinnor – i kampen mot kapitalet. I vilken utsträckning kan dylika sätt att göra och förstå kön vara en drivkraft för förändring?

Låt mig försöka summera. Jämställdhetsideologi och dess materialisering – i form av sociala ordningar som gör det möjligt att kombinera hem, barn och jobb (föräldradaghem, daghem, fritidshem, skolmåltider, etcetera) – som gått hand i hand med utvecklingen av "välfärdssamhället", har möjliggjort en nedtoning av kön (som struktur och ideologi) och en betoning av individualism. Det är sålunda en individualism som bygger på och tar jämställdheten för given. Den är också generations- och historiskt specifik och kan inte automatiskt överföras till tidigare generationer och epoker. Individualismen kan alltså betraktas inte bara som ett tidens tecken utan även som en strukturell möjlighet. Men vad händer när de unga kvinnliga individualisterna konfronteras med "verkligheten", i form av andra generationer, arbetslivets manliga organisering och mansdominans? Kommer de även då att reagera individuellt eller kommer de att tolka dessa omständigheter i könstermer och agera kollektivt?

De unga männen kan mot bakgrund av jämställdhetsideologin tvingas bort från individualism till en politisering av sitt kön, som en följd av att de i arbetslivet – det vill säga de unga jämställda männen med familj – positioneras på samma sätt som kvinnor. Till skillnad från de unga kvinnorna skiljer de sig från och kan inte identifiera sig med sitt eget kön (fäder eller de äldre generationerna män). De har mer gemensamt med kvinnor i den egna generationen än med män i andra generationer.

Det jag här försöker antyda är att kvinnor och män i den yngre generationen positioneras mer likt idag och att deras kunskapspositioner i det avseendet kan förväntas vara mer lika och framstå som "okönade" i skolan och på universitetet. Det är troligtvis först när de blir äldre och får barn som kön görs och blir mer relevant också när det gäller kunskapspositioner.

Om vi utgår ifrån att det ligger något i den positionering jag givit av dagens unga kvinnor så innebär en dylik positionering, som ju skiljer sig markant från tidigare generationer intellektuella kvinnor, att de kommer att få både annorlunda erfarenheter men kanske också tolkar likartade erfarenheter på ett annat sätt än tidigare generationer kvinnor och feminister. En punkt jag strax ska återkomma till när jag kommer in på ett par av dagens debattböcker – *Fittstim* (1999), *Råtext* (2000) och *Matriarkat* (2000).

När det gäller universitetet, så kan kvinnors antal och det faktum att de klarar sig så bra i utbildningssystemet osynliggöra eller bagatellisera betydelsen av universitetets manliga doxa och traditioner. Kvinnor behöver inte heller gömma sina kroppar eller sin sexualitet, åtminstone inte de som är begåvade och/eller smala (detta tema belyses i Dorthe Marie Søndergaards avhandling 1996). Till skillnad från min generation kan kvinnor därför knappast förväntas se sig som eller agera som "outsiders within".

Ett kritiskt förhållningssätt till vetenskapen, dess traditioner, mål och procedurer kan utifrån en dylik positionalitet förväntas avta eller baseras på erfarenheter som förstås i andra termer än kön. Det är kanske snarare etnicitet som kan förväntas inta den kritiska rollen. Akademiens internationalisering öppnar för andra förståelser av kunskap och kunskapsformer, vilket gör våra egna

kunskapsmodellens "lokalitet" synligare. Att nu invandrarna – första och andra generationen – äntligen börjar märkas i akademien kan nog också förväntas bidra till ett ifrågasättande av rådande kunskapstraditioner. Det globala perspektivet framstår för mig som det mest troliga redskapet i den framtida vetenskapskritiken.

"Nyfeminism" – en annan kunskapsposition?

Man kan fråga sig hur det jag ovan redogjort för förhåller sig till den så kallade "nyfeminism" som det talas om i medierna, representerad av de tidigare nämnda böckerna *Fittstim*, *Råtext* och *Matriarkat*. Låt mig ta upp ett par punkter som både kan sägas belägga men också komplicera den bild jag tecknat ovan av generationer och generationsskillnader när det gäller kunskapspositioner.

"Samma erfarenheter" är kanske inte så lika?

De erfarenhetshistorier dessa böcker bygger på, framstår som lika de erfarenheter jag beskrev i min egen bok. Det är samma saker som går igen, det handlar bland annat om diskriminering och sexuellt förtryck. Men det behöver naturligtvis inte betyda att erfarenheterna är likartade. Det är välkänt att ju mer införlivad en ideologi är – också materiellt – ju mindre avvikelser tolererar vi. Dagens unga kvinnor kan sålunda förväntas tåla mindre diskriminering och reagera starkare än min generation just därför att de förväntar sig jämställdhet. Våra erfarenheter är isåfall inte lika och situationerna inte desamma, även om de uttrycks i likadana termer? Språket och begreppen är kanske desamma men innebörden kan ha skiftat.

Olika och "värre" erfarenheter?

Den så kallade sexuella frigörelsen tycks ha höjt ribban för vad som förväntas på

sexualitetens område. Sexualiteten är ett fält där männens förväntningar fortfarande tycks påverka kvinnors beteende. Förväntningar på tonårstjejer om analsex – numera även ett medicinskt tema, belagt kvantitativt – talades det inte om på min tid. Forskning visar också att unga kvinnor inte definierar våldtäkt som våldtäkt för att de inte vill se sig själva som offer, som sådana som blir våldtagna (Jeffner 1998). Detta skulle kunna tolkas som att ”värre” erfarenheter normaliseras och att kvinnoförtrycket osynliggörs.

Lik mor = mindre själv – och kvinnoförakt?

Identifikationen med och beundran för mödrarna är slående för en ”gammalfeminist” som jag. En strukturell skillnad jämfört med vår generation är att dagens unga kvinnor inte behöver ta avstånd från kvinnan och kvinnligheten, vad vi nu än måtte lägga i dessa begrepp. Innebär detta mindre kvinnoförakt? Är det kanske därför som de unga kvinnorna snarare önskar identifiera sig med kvinnor som subjekt än med kvinnor som offer?

Till sist

De element och dilemman som jag ovan använt för att belysa feministiska kunskapspositioner i ett generationsperspektiv kan naturligtvis både diskuteras, problematiseras och kompletteras. Och det kan naturligtvis göras mycket mer stringent, systematiskt och strukturerat, än vad jag haft möjlighet till denna gång. Den något ”ostringenta” formen beror dock inte bara på att jag inte tänkt färdigt utan även på att jag velat belysa olika förbindelselänkar, till exempel mellan kvinnor i akademien och feminister i akademien, mellan erfarenhetsbaserade och teoretiskt baserade kunskapspositioner (det är det sistnämnda vi vanligtvis åsyftar när vi talar om

kunskapspositioner) och mellan hur vi gör kön utanför och innanför akademien. Oavsett detta, så hoppas jag att de bilder jag här givit ska fungera som en fruktbar inspiration till att arbeta vidare med dessa frågor.

Generationsperspektivet öppnar – menar jag – för en förståelse av variationer när det gäller kunskapspositioner. Med en dylik förståelse följer också ödmjukhet och respekt för andra generationers liv, villkor, kunskapsintressen och kunskapsbehov. Samtalet om kunskapens kön underlättas av att vi vet utifrån vilken position vi talar, och för vem. Och talar vi med varandra, kan vi förstå både oss själva och den andre och se både likheter och skillnader vilket i sin tur kan utgöra en bas för en feministisk strategi och politik både innanför och utanför akademien.

Mot bakgrund av ett generationsperspektiv blir det förhoppningsvis också lättare att diskutera teori. Lever och förstår vi kön på olika sätt är det troligt att olika teorier om kön passar olika bra för olika generationer. En del av den post-strukturalistiska teorin om kön kan sålunda tänkas svara mer mot de erfarenheter dagens unga kvinnor och män har av kön, än vad som kan tänkas gälla för tidigare generationer. Detta öppnar för intressanta frågor rörande teorier om kön inte bara i relation till generation men också i förhållande till nivå för förståelse av kön. Svarar poststrukturalistisk teori om kön mot det strukturella, det symboliska eller det individuella könet för dagens studentgenerationer?

LITTERATUR

EKERWALD, HEDVIG (1996) "Vem provocerades och varför? Om receptionen av Karin Widerbergs bok 'Kunskapens kön'", *Kvinnovetenskaplig tidskrift* nr 3-4.

HARDING, SANDRA (1986) *The Science Question in Feminism*, Open University Press.

– (1991) *Whose Science? Whose Knowledge?* Open University Press.

HOPLAND ENGBRETSSEN, MARIT (1999) "Den subjektive erfarings rolle i vitenskapen: Om mot-takelsen av Karin Widerbergs bok", kapitel i boken *Kritisk Kunnskapspraksis*, Ann Therese Lotherington & Turid Karkussen (red.), Spartacus forlag.

JEFFNER, STINA (1998) *Liksom våldtäkt, typ. Om ungdomars forståelse av våldtäkt*, Utbildnings-förlaget Brevskolan.

KELLER, EVELYN FOX (1985) *Reflections on Gender and Science*, Yale University Press.

MOI, TORIL (1995) *Simone de Beauvoir – en intellektuell kvinne blir till*, Gyldendal norsk forlag.

RUDBERG, MONICA (1996) "Intellektuelle kvinner blir til", *Nytt om kvinneforskning* no. 3.

SANDNES, CATHRINE M.F.L. (red.) (1999) *Matriarkat*, Gyldendal.

SMITH, DOROTHY (1987) *The Everyday World as Problematic – A Feminist Sociology*, Northeastern University Press.

– (1990) *The Conceptual Practices of Power – a Feminist Sociology of Knowledge*, University of Toronto Press.

SOLHEIM, HILDE CHARLOTTE & VAAGLAND, HELLE (red.) (1999) *Råtext*, Aschehough.

SKUGGE, LINDA NORRMAN, OLSSON, BELINDA & ZILG, BRITA (1999) *Fittstim*, Bokförlaget DN.

SØNDERGAARD, DORTE MARIE (1996) *Tegnet på kroppen*, Museum Tusulanums forlag.

WIDERBERG, KARIN (1995) *Kunskapens kön*, Norstedts. På norska *Kunskapens kjønn*, Pax forlag.

SUMMARY

The argument of this article is that feminist analysis of the gender of knowledge would profit by using a generational perspective. By making use of Sandra Harding's concepts of structural, symbolic and individual gender, I suggest that it is possible to track down the structural dilemmas and the symbolic climate, specific to any one generation. This is done by positioning them in relation to their subjectivity and the epistemology they embrace. In an effort to illuminate the structural, symbolic and individual gender of four generations of feminists the article examines four groups in chronological order namely "exceptional women", "pioneers", "the next to equal" and "individualists". The article concludes by asking whether a radical epistemological critique will emanate from the new generation of women researchers – the generation of the "individualists" – who unlike their predecessors are not positioned as "outsiders within" the academy.

KARIN WIDERBERG

Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi

Box 1096, Blindern

0317 Oslo

e-post: karin.widerberg@sosiologi.uio.no